

‘Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal konut projesi’

Bu ülkede gelir dağılımının en alt basamaklarında olanların, yoksulların ve görece yoksulların ‘barınma’ sorununu anlamaya ve olumsuzlukları iyileştirmek için çözüm önerileri geliştirmeye çalışan çabalar gerçekten var mı?

Akın Atauz

02/10/2022

aatauz@yahoo.com

Karşımızda duran gerçekten **Türkiye** tarihinin en büyük “sosyal konut projesi” mi? Bunu irdelemek için pek çok farklı yaklaşım söz konusu olabilir. Bunun için ülkenin konut sorununun niteliğine/ gelişimine ve özellikle bu projelerin yoksul ve gerçekten barınma gereksinimi içinde olan toplum kesimi ile ilişkisinin niteliğine bakmak gerekecek. Bu ülkede gelir dağılımının en alt basamaklarında olanların, yoksulların ve görece yoksulların “barınma” sorununu anlamaya ve olumsuzlukları iyileştirmek için çözüm önerileri geliştirmeye çalışan çabalar gerçekten var mı?

Barınma ve konut sorununun ele alınışı

Barınma ya da konut nasıl bir sorun? Öncelikle bu konunun, evrensel olarak 20’inci yüzyıl boyunca bir “sorun” olmaktan çok bir “hak” olarak ele alınmaya başlandığını ve buna göre tanımlandığını söylemeliyiz. İki dünya savaşının da ertesinde, dünyanın pek çok ülkesi yıkımlara ve yoksullaşmalara karşı hızla, kendi ekonomik düzenlerinin (sosyalist veya kapitalist) niteliğine göre, barınma hakkı ile ilgilenmeye ve özellikle en zor durumdakilerin/ en yoksulların barınmalarıyla ilgili öneriler ve örnekler geliştirmeye

başladı. Bu tartışmalar ve somut gelişmeler, önceleri “insan haklarından” biri olarak ve giderek “kent/ kentli hakları” başlıklarıyla geliştirilen çok sayıda bildirgenin ya da uluslararası “şartın” alanı içinde tanımlandı.

Bugün barınma, bir kent hakkı. Özellikle kent yönetimlerinin karşılaması gereken temel bir hak; kentsel adaletin/ mekansal adaletin en temel ögesi olarak değerlendiriliyor. Bunun anlamı nedir? Öncelikle, toplumun en yoksul kesimlerinin barınma ve sağlıklı bir konutun sağlaması gereken hizmetlerden yararlanmasının bir “hak” olduğunun kabul edilmesi demektir. Toplum (ya da toplumsal yönetim birimleri), en yoksullar ve en az gelirliler/ en zor geçim koşullarında olanlar için barınma/ konut hakkını parasal/ekonomik kaygıların ötesinde, etik bir anlayışla sağlamış olmalıdır. Bu, diğer insan hakları ya da kent hakları gibi, zaten var olması gereke bir durum/ mekansal adaletin temel ön koşullarından biri olarak kamusal bir borçtur.

Ayrıca, bu hakkın insan onuruna yakışır bir biçimde nasıl sağlanması gerektiği, dolayısıyla barınma hakkının nasıl gerçekleştiği de önemlidir. Barınma hakkı, 20’inci yüzyıl boyunca demokrasi, yerel katılım kavramlarıyla giderek daha çok ilişkilendirilmiştir. Barınmanın niteliği ve koşullarının, bu hakkı sağlayandan çok bu haktan yararlanması gerekenlerin tartışması-belirlemesi ve seçmesi gereken bir yaklaşım olmaksızın gerçekleşmesi kabul edilemez bir duruma gelmiştir.

Özetle barınma, öncelikle bir haktır ve ikincisi, bu hakkın nasıl karşılandığı/ gerçekleştirildiği önemlidir. Barınma hakkı, demokratik ve katılımcı bir süreçle toplumsal bir yarar/ toplumsal bir dayanışma olarak, toplumsal etik ilkelerine göre sağlanmalıdır. Yerel veya merkezi yönetimin/ iktidarın bir bağıışı/ bir armağanı ya da iktidar oyunlarının bir parçası/ bir lütuf olarak sunuluyorsa durum bir “hak sağlama” olarak değil, politik iktidarın veya (sosyo-ekonomik/ politik) hegemonyanın manipölasyonu olarak tanımlanacaktır.

‘Türkiye’nin en büyük sosyal konut projesi’nin niteliği

Yüz yıllık Cumhuriyet tarihine bakacak olursak, merkezi ve yerel yönetimler konut bakımından nasıl bir tutum/ politika ve uygulama içinde oldular? Bu sorunun yanıtı çok

açık ve kolay bir biçimde, önemsenebilecek ve tutarlı/ uzun ömürlü bir konut politikasının olmadığı biçiminde verilebilir. Konut, hiç bir zaman ciddi olarak ele alınmadığı gibi özellikle en dar gelirli/ yoksul kesimin konut/ barınma sorunu için en ufak bir çaba bile gösterilmemiştir.

Cumhuriyet tarihi bakımından, “konut” konusunun çok önem kazandığı, dolayısıyla sorunun üzerine gitmek için iki önemli fırsat çıktığını ve bunların değerlendirilmeden kendi haline (ve çözümsüzlüğe) bırakıldığını söyleyebiliriz.

Barınma hakkı, politik fırsatçılığa feda edildi

İlk fırsat, 1920’ler ve 1930’lar boyunca **Ankara**’daki konut sorunu karşısındaki büyük eylemsizlik ve başarısızlıkla, kaçırılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Ankara, daha önce (büyük isyanlar ve savaşlar dışında) hiçbir kentin görmediği hızlı bir nüfus artışıyla karşılaştı. Kendi yerel nüfusundan çok daha fazla bir nüfus kente geldi ve yerleşmeye çalıştı. Sorun büyük ölçekli ve politik bakımdan da çok önemli olduğu için merkezi yönetim (hükümet) düzeyinde ele alındı ve kentin gelişimi için ciddiye alınacak bir çabayla, saygın/ standartlara uygun düzeyde bir kentsel gelişim planı yapıldı. Ancak “devletçiliğin” en güçlü olduğu dönemde bile, bu plana göre bir konut politikası yapılmadı ve konut alanı bütünüyle özel sektöre bırakıldı.

Oysa henüz insan hakları/ kentli hakları gibi konularda evrensel bir gelişmenin bulunmadığı bu dönemde, Ankara gibi nüfusu hızla artan ve savaş sonrasına hızla dönüşen bir kentte konut sorunu ile ilgili düşünce/ politika geliştirilmesi için çok elverişli bir ortamın bulunduğunu söyleyebiliriz. “Konut alnına kamusal politikalarla yaklaşma korkusu” diyebileceğimiz bir tutumla, **Jansen** planında gösterilmiş/ yer ayrılmış “amele evleri” gerçekleştirilmedi. Daha da önemlisi, en yoksul kesimin konut sorunun nasıl ele alınabileceği konusunda bir düşünce/ tartışma hiç geliştirilmedi ve bu alan önemsenmedi.

İkinci önemli fırsat ise, **II. Dünya Savaşı** yıllarında usul usul başlayan, ama savaşın bitimiyle giderek ivmelenerek artan kente göç ve göç eden nüfusun kentlerde barınması sorunu karşısında, merkezi ve yerel yönetimler tam olarak bir çaresizlik/ düşüncesizlik ve etkisizlik içinde kaldı. Göç ve konut/ barınma sorunlarını yönetemedi, hatta yönetmek çabasında bile bulunmadı. Giderek devleşen sorunların altında tam olarak ezildi ve bu eziklik, yönetimleri daha da utanç verici bir politik fırsatçılığa yönlendirdi. 1950’li yıllardan sonra sürekli olarak “gecekondu yasaları” çıkartarak, kendi barınma sorununu kendi bilgeliği ve olanakları ile çözmeye çalışmış bu yoksul ama cesur kesimin durumundan yaralanmaya çalışıldı.

Ülkedeki bütün yerel yönetimlerin ve devletin, “gecekondu” gibi çok boyutlu ve çok kapsamlı ve inanılmaz derecede zengin derslere elverişli bu durumdan çıkarttığı tek kentsel öğreti, (bön ve bencil, kısa erimli ve kamusal maliyeti yüksek) sermaye politikaları ve rant manipülasyonlarıyla ilgili oldu. Konut alanı giderek bütünüyle kent rantının ve özel sektör karının egemenliğine bırakıldı. Konut ve inşaat sektörü Türkiye’de, sermaye sınıfının birikimini ve kentsel rantları yönetebilmek/ maksimize etmek bakımından, en stratejik alan oldu.

Bazı yerel yönetimler (belediyeler) açısından küçük ölçekli ve kısa erimli “sosyal konut” denemeleri/ arayışları olmakla birlikte konut alanı/ özellikle en güç durumda olan toplum kesimlerinin barınması konusu, Cumhuriyet Türkiye’sinde, yönetimler tarafından hiçbir zaman görülmedi/ önemsenmedi ve ele alınmadı. Bu sorun karşısında kamu yönetimleri, her zaman korku ve çaresizlik/ acizlik içinde kaldı ya da kalmayı yeğledi. Bu alanda verilmiş, son derece önemli, somut ve eylemli bir yanıt olan “gecekondu” da en yoksulların barınma sorunu karşısında, toplumsal/ kamusal düşünce/tartışma ve politikalar bakımından üzerinde durulan bir konu olmadı. Hiçbir zaman “sorun” kategorisinin dışında değerlendirilmedi ve özellikle kentsel haklar alımındaki gelişmeler bakımından ele alınmadan, geçiştirildi. Neoliberal son on yıllarda da gecekonduların yaratmış olduğu kentsel ranttan yararlanıldıktan sonra (dokunun/ kentsel mekanın ve toplumsal/ ekolojik kültürün) yok edilmeye çalışılmasından/ “temizlenmesinden- soylulaştırılmasından” başka bir politika uygulanmadı.

Bu tarihsel durumda, iktidarın iktidarının yirminci yılının sonundaki “Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal konut projesine” nasıl inanabiliriz?

Akın Ataüz